

The article examines the state of social maturity of senior pupils of boarding-schools being formed.

Канішевська Любов Вікторівна – кандидат педагогічних наук, завідувач лабораторії виховної роботи в закладах інтернатного типу, Інститут проблем виховання НАПН України (м. Київ)

ЕСТЕТИЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ ЯК СОЦІАЛЬНО-ІСТОРИЧНА ЗУМОВЛЕНІСТЬ

О.А. Карловас

У статті визначено необхідність активізації емоційно-чуттєвої сфери суб'єктів педагогічної діяльності за рахунок привнесення в процес формування цілісної особистості естетичного компонента.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями

Парадигма освіти сьогодення реалізує в основному механістичний (лінійний, передбачуваний) характер розвитку суспільства та науки, будується на принципах оптимізації, інтенсифікації, уніфікації навчального процесу, типізації та стандартизації навчальних планів і програм, орієнтується, перш за все, на потреби економіки, розвиток технократичної й технологічної свідомості людини, практично залишаючи осторонь емоційно-чуттєвий, моральний бік структури особистості [9, 230-243]. Але “економічна людина, – зазначає І.М. Ільїнський, – має поступитися людині людській, а “споживче товариство”, “цивілізація задоволень”, “віртуальна реальність” і шабаш ірраціональності – ціннісно-орієнтованій історичній волі, яка покликана переорієнтувати сучасний хід подій з метою уникнення планетарної катастрофи” [9, 175].

Найвищою метою сучасної освіти має стати збільшення можливості самореалізації особистості, яка розгортається в шести

вимірах – інтелектуальному, соціальному, фізично-матеріальному, естетичному та трансцендентному, або духовному [13]. Серед усіх вимірів самореалізації особистості особливе місце належить естетичному виміру, оскільки, як підкреслював Х.-Г. Гадамер, вміння поводитися естетично є моментом освіченої свідомості. Сутність суверенітету естетичної свідомості, як уважає філософ, складає те, що вона всюди здійснює естетичне розрізнення та здатна все розглядати естетично. “Все об’єднується лише універсальним гештальтом естетичної освіти” [7,133-134].

Отже, суттєвим оновленням освітніх систем і педагогічних технологій може бути не стільки інформатизація, скільки глобальна естетизація навчально-виховного процесу та соціально-педагогічного середовища [11,2]. Ідея естетизації вимагає, за словами Гемстергейса, “повідомлення якомога більшої кількості уявлень за якомога менший час” [5,74]. На цій ідеї проростає розуміння освіти як знаходження оптимального шляху в просторі цілей [1,107]. Феномен естетизації, беручи участь у формуванні нових духовних цінностей, нового образу людини, займає одну з провідних позицій у культурі XXI століття.

Основними культурологічними якостями моделі особистості має бути:

- культура особистої гігієни та здоров’я, охорони довкілля;
- культура гри та культура інтелекту (гра розуму, нестандартного мислення та логічних доведень);
- культура почуття та емоцій, вміння виявляти їх і керувати ними;
- культура нормативно-правових і предметних форм поведінки (використання соціальних норм, досвіду, знань, умінь, традицій тощо);
- культура спілкування та комунікативних стосунків (культура мови та інші форми інформаційних зв’язків між людьми);
- культура синкретно-міфологічного мислення; культура самостійності, самореалізації, самоконтролю;
- культура праці, професіоналізму та творчості;
- людяність, інтелігентність, мудрість, зрілість, любов, сумління, душевність, чуйність [6,19].

Наскрізним у цій моделі особистості є естетичне як міра, що утворює гармонійно цілісну особистість.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковане розв'язання даної проблеми та на які спирається автор

Положення про діяльність за законами краси як специфічної характеристики людини, необхідне при аналізі естетичної компоненти всіх соціальних утворень, розвивалося в працях Л. Виготського, Е. Ільєнкова, М. Ліфшиця.

Різні аспекти естетизації соціальної реальності в межах розвитку масової культури в суспільстві модерну розглядалися Т. Адорно, В. Беньяміном, Г. Маркузе.

Сучасні проблеми естетизації соціальної реальності представлені у філософії постмодерну (праці Ж. Лакана Ж.-Ф. Ліотара, Ж. Бодрійяра, Р. Барта, Сл. Жижека).

Історико-філософський аналіз проблеми естетичного репрезентований іменами таких мислителів, як Платон, Арістотель, Фома Аквінський, Франческо Петрарка, Леонардо да Вінчі, представниками епохи Просвітництва, Реформації, німецької класичної філософії, зокрема, такими як Кант, Шеллінг і Гегель. У російській та українській філософській думці ХХ століття цей аспект проблеми естетичного ґрунтовно проаналізовано такими філософами, як В. Асмус, М. Бахтін, О. Бенеш, В. Бичков, Г. Волинка, В. Личковах, А. Лосєв, Н. Мозгова, І. Кронберг, М. Овсянніков, М. Попович, З. Смирнова, Н. Самсонов, В. Татаркевич та ін. Культурологічний аналіз естетичного здійснений такими представниками історичної та сучасної культурології, як М. Каган, Х. Ортега-і-Гассет, Л. Столович, Т. Гуменюк, І. Бондаревська, Н. Маньковська та ін. В останні роки актуалізувався соціологічний аналіз естетичного: Г. Гадамер, П. Сакулін, О. Лармін, С. Раппопорт. Гносеологічний підхід до проблем естетичного викладений у працях Ю. Борєва, В. Набокова, Фейнберга та ін.

Проблемі естетизації освітньо-виховного процесу присвячені наукові розвідки Б. Лихачова, І. Зязюна, Н. Богданової, Н. Осипової, Т. Андрущенко, О. Федій, С. Лісової, С. Якушевої, С. Жданової, С. Полуйкової, Н. Карпенко, Г. Домбраускене.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття

Можливості, надані естетикою педагогіці, завжди уявлялися потужними виховними чинниками. Але використання естетичного потенціалу мало й має фрагментарний характер. Рівень розвитку естетики згідно з концепцією філософії освіти, що накреслює шляхи розвитку системи вітчизняної освіти як керованого процесу, дозволяє зробити висновок про можливості органічного проектного поєднання педагогіки та естетики у варіативному розв'язанні проблеми формування затребуваної часом особистості [12,3].

Незважаючи на значний обсяг публікацій, проблема естетичного та естетичних процесів у суспільстві залишається актуальною й невичерпною, як саме життя, у якому воно (естетичне) формується і функціонує. Сучасна техніко-технологічна (індустріальна та постіндустріальна) цивілізація “вимиває” естетичне з культури; людина ж, яка утверджує себе як особистість, намагається протистояти цьому всіма доступними їй засобами. Потреба в аналізі естетичного не лише не зменшується, але й, навпаки, стає все більш нагальною. Особливої актуальності сьогодні набуває соціальний аспект розуміння естетичного. Такі проблеми, як зміна контурів естетичного в залежності від типу історичних форм суспільного виробництва, образу життя, місце і роль естетичного в житті української людини як в історичному розрізі, так і в наші дні, виховання естетичного в умовах трансформаційних процесів, глобалізації та інформатизації, зумовлюють наше звернення до цієї проблематики.

Формулювання цілей статті (постановка завдання)

З огляду на вищесказане, ставимо за мету обґрунтувати необхідність естетизації освітнього простору як соціально-історичної зумовленості.

Виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів

Сьогодні філософія освіти намагається вирішити масштабне завдання реконструкції інваріантної моделі освіти, яка б мала здатність відображати, виражати, продукувати та репродукувати постання творчої, гармонійно цілісної, культурно розвиненої особистості.

“Головні завдання ХХІ століття, – уважає М. Громкова, – повернення до духу та повернення до природи... Освіта – безперервний процес... Інформація – це ще не знання, знання – не освіта... Можна виділити три групи факторів, поділивши оточуючий світ на три сфери: біосфера, соціум і духовний простір у їхній єдності та цілості, у взаємодоповнюваності... Три компоненти освітнього простору: інформаційне, виховне, розвивальне... Суб’єкт усотує те, що цікаво, й ушляхетнює розум... Виховання відрізняється від усотування як сходження від ходіння, уславлення від співання тощо. Усвідомлення – проникнення буття у свідомість... Процес усвідомлення змінює внутрішній образ і, йдучи за семантикою, може називатися освітнім” [8,166-172].

Основою усвідомлення є знання, оскільки не можна розуміти, якщо не знаєш. Але знання — це лише шлях до розуміння, котрий людина має пройти, якщо прагне істинного, глибокого, а не поверхового знання. “Оскільки знання має рівні, а отже, існують і різні рівні, відмінна глибина розуміння предмета. Цілісне та глибинне розуміння того чи іншого процесу, явища, тим більше – сучасного та швидко змінюваного світу, можливе лише за умови, коли людина заглибилася в сутнісний рівень розуміння” [9,230-243]. Знання має не лише багаторівневий характер, але й різні типи. Тип знання визначає тип освіти, а тип освіти – різні типи людей. Ще в часи Сократа та Платона виділялося два основних види знання, одне з яких означалося словом “техне”, друге – “епістеме”. “Техне” – це мистецтво, ремесло, наука; у переносному значенні – хитрість, спритність; узагалі – спосіб; це прагматичні, конкретно-предметні знання, які реалізуються в уміннях і навичках що-небудь робити для прожиття. Саме такому знанню вчили софісти, внесок котрих в інтелектуальну освіту величезний. Продукт такої освіти – homo faber: людина-ремісник, людина-спеціаліст. “Епістеме” – це знання, які містять відповіді на запитання “що це?”, “для чого?”, “чому?”, тобто спрямоване на усвідомлення сутності – внутрішнього змісту будь-якого предмета, що виражає стійку єдність усіх різноманітних форм його буття, чогось надстійкого та незмінюваного в ньому. В античній філософії сутність розглядалася як “початок” розуміння всіх речей. Сутність – основа речі. Людина, яка не збагнула сутності, –

це людина, котра мало або нічого не зрозуміла. Збагнувши сутність, ми рухаємося думкою від розуміння зовнішньої форми речей до їхнього змісту, від сутності першого порядку до сутності другого й далі – усе глибше та глибше. Якщо функція “техне” – озброювати людину інструментами виживання, то функція “епістеме” – формувати власне Людину як таку – homo sapiens, людину розумну.

Проте другий тип знання (“епістеме”) і відповідний йому тип освіти сьогодні практично не культивується. На нашу думку, головними властивостями, необхідними людині для адаптації до сучасного життя та зміни його на краще, мають бути розвиток здатності рефлексувати, розмірковувати заради набуття мудрості, самостійність і гнучкість мислення, спроможність спілкуватися, терпимість до іншої думки, бажання змінювати власну позицію, вміння діяти в нестандартній ситуації, виявляти ініціативу, брати на себе відповідальність тощо. Сьогодні, на жаль, зміст освіти вбачається в розвитку логічного інтелекту, роблячи акцент на інтелектуально-аналітичних знаннях і виробленні певних практичних навичок й умінь. Проте системна тріада освіти, виконуючи синтезуючу роль [2,14-18], має включати в себе передачу знань (раціо), виховання стилю (емоціо), розвиток умінь (інтуїціо) [3]. Тобто три поняття – “освіта”, “виховання” та “навчання” – утворюють той логічно пов'язаний контекст, сутність якого й визначає холізм (цілісність) у формуванні людини. На думку відомого вченого І. Ільїна “... освіта без виховання є справою уявною та небезпечною. Вона створює найчастіше людей напівосвічених, зарозумілих і пихатих, марнославних сперечальників, заповзятих і безсоромних кар'єристів; вона озброює проти духовні сили; вона розвиває й заохочує в людині “вовка” [10,309].

Сучасна антропологія має цілісно-гуманістичну орієнтацію, основними принципами якої є ключові цінності культури – Здоров'я, Істина, Добро, Краса. Ядром у цих пріоритетах є Краса як головна умова, що забезпечує подолання кризових ситуацій у соціокультурному розвитку особистості. Якщо сучасна антропологія спирається в усвідомленні змісту своєї предметності на культурофілософську методологію, а культурофілософська

антропологія намагається визначити змістовність Людського в Людині та Світі, то педагогічна антропологія орієнтована на розв'язання проблем формування та розвитку людських якостей Людини.

Педагогічна антропологія усвідомлює, що самі по собі людські якості в людях не утворюються, вони вирощуються в культурі й через культуру та діяльність. Ця діяльність розгортається за соціокультурними програмами надбіологічного характеру. Такі програми розробляються та створюються людьми й для людей. Вони – досвід, що акумулюється в цінностях культури, які представлені як досягнення цивілізації, науки, ідеології, мистецтва, моралі, релігії, правових принципів та естетичних оцінок. Головне завдання суб'єктів педагогічної діяльності полягає в тому, щоб зробити ці програми набуток і станом духовного світу кожного індивідуума [6,18 –19].

Запроваджені сьогодні в освітню практику вищих навчальних закладів високоефективні психолого-педагогічні технології особистісно зорієнтованого навчання та виховання спрямовані на активізацію емоційно-чуттєвої сфери суб'єктів педагогічної діяльності за рахунок привнесення в процес формування цілісної особистості естетичного компоненту[14,176].

“Цілісна людина, – зазначає М. Бахтін, – є продукт естетичного погляду, лише його одного, бо пізнання індиферентне до цінності й не дає нам конкретну єдину людину, і етичний суб'єкт принципово не один (власне етичний обов'язок пізнається в категорії “я”)” [4,74].

Тобто в духовній сфері людини ключова цінність естетичного – “краса” – долає об'єктну обмеженість пізнання (істини) та суб'єктну обмеженість моралі (добра), але, будучи їхньою системною властивістю, існує як точка їхнього перетину. Тому Краса завжди є символом Добра та інших основних цінностей культури, вона визначає собою їхню гармонічну цілісність. Через це Краса є системоутворювальним і сутнісним початком усієї системи людських цінностей.

Висновки й перспективи подальших розвідок у даному напрямку

У зв'язку з цим засадничим принципом є естетизація навчально-виховного процесу у вищому закладі освіти, тобто поглиблення ціннісних орієнтацій у сфері естетичного виховання, прагнення до цілісності й гармонії в практичній діяльності, на всіх освітніх рівнях. Принцип естетизації має бути не просто задекларованим, а включеним у процес викладання всіх навчальних дисциплін, поширеним на всі форми виховної діяльності в позанавчальній роботі. Естетизація, на наш погляд, є мірилом і масштабом оптимізації соціальних відносин, розвиває потребу творчих пошуків, що допомагають активній самореалізації особистості студентів. Вона передбачає підвищення питомої ваги дисциплін соціально-гуманітарного, естетичного циклу, створення освітньо-виховного середовища, яке відповідає естетичним вимогам, й особливу організацію позанавчальної роботи.

Коли ми говоримо про естетичну доміную в педагогічному процесі, це не означає, що естетичне ототожнюється з художнім. Естетичне – це не нафантазований світ, а стан реального життя – складного й суперечливого. Світ розвивається не за законами мистецтва, а за естетичними законами, за законами гармонії. Гармонізувати світ надзвичайно складно. В. Сухомлинський позначив цей шлях формулою з трьох понять: Потрібно (зовнішні вимоги), Важко (їх засвоєння) і Прекрасно (усвідомлення висоти вибореної гармонії).

Література

1. Анисимов А.В. Компьютерная лингвистика для всех: Мифы. Алгоритмы. Язык. – К.: Наук.думка, 1991. – С.107.
2. Баранцев Р.Г. Синтезирующие структуры в системе образования // Синтез познавательного и прекрасного в образовании.– СПб: Левша. 2001. – С.14-18.
3. Баранцев Р.Г. Эмоциональная доминанта российского образования // http://library.by/portalus/modules/philosophy/show_archives.php
4. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества. – М., 1979. – С.74
5. Биркгофф Г. Математика и психология. Пер. с англ. – М.: Сов. радио, 1977. – С.74.

6. Видгоф В.М. Философия образования и культурологические проблемы педагогической антропологии // Вестник ТГПУ. Серия Гуманитарные науки (спец выпуск). Вып.3 (19). – Томск, 2000. – С.18 –19.

7. Гадамер Х.-Г. Истина и метод. Основы философской герменевтики. – М.: Прогресс, 1988. – С.133-134.

8. Громкова М.Т. Синергия духовного и материального в условиях глобализации // Глобализация: синергетический подход.– М.: РАГС, 2002. – С. 166-172.

9. Ильинский И.М. Образовательная революция. – М.: Изд-во Моск. гуманит.-социальн. академии, 2002. – С.175, 230-243.

10. Ильин И.А. Собрание сочинений: В 10 т. – Т.1. – М., 1998. – С.309.

11. Масол Л. Виховний потенціал мистецтва – джерело освітніх інновацій // Мистецтво та освіта. – 2001. – № 1. – С.2.

12. Осипова Н.В. Педагогические основы эстетизации учебно-воспитательного пространства школы: автореф. дис.д-ра пед.н. – М., 2003. – С.3.

13. Проект. Державний стандарт базової та повної середньої освіти / МОН України; АПН України. – К.: Шкільний світ, 2003. – 40 с.

14. Федій О.А. Естетотерапевтична концепція гуманної педагогіки // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. Вип.23 (186). Ч.1. – Луганськ, 2009. – С.176.

В статье определена необходимость активизации эмоционально-чувственной сферы субъектов педагогической деятельности за счёт привнесения в процесс формирования целостной личности эстетического компонента.

In the article the necessity of activization of emotional and perceptual sphere of subjects of pedagogical activity due to implementation of aesthetic component in the process of integral personality development is defined.

Карловас Олена Адамівна – аспірантка кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ)

ІНТЕГРОВАНІ ЕКОЛОГІЧНІ ПРОГРАМИ ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ ПОЧУТТЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ШКОЛАХ КАНАДИ

О.І. Козьменко

У статті розглядаються питання використання позашкільних форм виховання почуття національної ідентичності засобами природоохоронної діяльності на прикладі застосування інтегрованих програм з вивчення довкілля у старших класах середніх шкіл провінції Онтаріо (Канада).

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями

Педагогічна громадськість Канади розглядає виховання почуття національної ідентичності старшокласників як одне з найактуальніших питань. При цьому природоохоронна діяльність виступає пріоритетним засобом позашкільних форм виховання. «Виходити за межі школи в процесі виховання старшокласників, – на думку канадського педагога Ендрю Форана, – є кращий шлях відродження досвіду спілкування з природою, який останнім часом було замінено сучасними технологіями, що стають способом життя, навчання, пізнання школярів» [5]. Тому позакласна й позашкільна робота з її різноманітністю форм організації занять надає значні можливості для реалізації завдань виховання почуття національної ідентичності канадських старшокласників засобами природоохоронної діяльності. Позакласна діяльність має більше переваг порівняно з навчанням у класі, оскільки вона не так обмежена академічними годинами. Одночасно вона більшою мірою пов'язана з місцевими соціальними й екологічними умовами, які мають